

ko'nikima va didlarning shakllanishini ta'minlaydi, yaxshi musiqali didni tarbiyalaydi. Bundan tashqari, musiqa shaxsning irodaviy sifatlarini, uning tabiatini ham yorqin aks ettiradi. Musiqaning ushbu ifodaviy-tasviriy imkoniyatlari Sharq mutafakkirlari — Farobiy, Ibn Sino, Jomiy, Navoiy, Bobur, Kavkabi va boshqalar tomonidan yuqori baholangan. Yunon faylasufi Platonning fikricha, davlatning kuch-qudrati unda qanday musiqa, qaysi ohang va qay ritmda yangrayotganligiga to'g'ridan-to'g'ri bog'liq. Davlat uchun insonni yuksaklikka ko'tarishda yordam beruvchi musiqa kerak deb hisoblagan. Estetik idrok-bu ikki asosiy komponentlar yig'indisidir: emotsionallik va tushunarlilik, lekin bunga yana hayol va harakat momenti-ritm ham qo'shiladi. Musiqa estetik va manaviy kayfiyatning ulkan manbaidir.

MAKTABGACHA TA'LIM MUASSASALARIDA BOLALARNI MUSIQIY TARBIYALASH VA TA'LIM BERISH

Aqliy va jismoniy rivojlanish - axloqiy poklik, hayotga va san'atga bo'lgan estetik munosabatning uyg'unligi, yaxlit shaxsiyatni shakllantirish uchun zarur shartlardan biridir. Ushbu maqsadga erishishga ko'p jihatdan bolalarning musiqiy madaniyatini rivojlantirish va musiqiy ta'limni to'g'ri tashkil etish ham muhim vositalardan biri ekani ma'lum. Musiqa bola tarbiyasida quyidagi komponentlarni bajaradi: Musiqa - bu bolani estetik tarbiyalash vositasidir.

Estetik tarbiya maktabgacha yoshdagi bolalarning go'zallikni idrok etish, his qilish va tushunish, yaxshi va yomonni farqlash, mustaqil ravishda harakat qilish qobiliyatlarini rivojlantirishga, shu bilan turli xil badiiy faoliyat turlari bilan shug'ullanishga qaratilgan. Estetik tarbiyaning eng yorqin vositalaridan biri bu musiqa. Uning ushbu muhim funksiyani bajarishi uchun bola umumiy musiqiylikni rivojlantirishi kerak. Bolalarda umumiy musiqiylikning rivojlanishi bilan musiqaga hissiy munosabat paydo bo'ladi, eshitish yaxshilanadi va ijodiy xayol tug'iladi. Bolalarning tajribasi o'ziga xos estetik ranglarni oladi.

Musiqa - bu bolaning axloqiy xususiyatlarini shakllantirish vositasi. Bolaning histuyg'ulariga bevosita ta'sir ko'rsatadigan musiqa uning axloqiy xususiyatlarini shakllantiradi. Ba'zan musiqaning ta'siri ishontirish yoki yo'nalishdan ko'ra kuchliroqdir. Bolalarni turli xil hissiy-majoziy asarlar bilan tanishtirish, ularni hamdard bo'lishga chorlaymiz. Musiqiy faoliyat bola shaxsining axloqiy fazilatlarini shakllantirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi, kelajakdagi insonning umumiy madaniyatining dastlabki asoslarini yaratadi. Musiqa - bu aqliy qobiliyatlarni faollashtirish vositasidir. Musiqani idrok etish aqliy jarayonlar bilan chambarchas bog'liq, ya'ni. diqqat, kuzatish, tezkor aql talab qiladi. Bolalar tovushni tinglaydilar, o'xshash va turli xil tovushlarni taqqoslaydilar, ularning ekspressiv ma'nosi bilan tanishadilar, badiiy tasvirlarning xarakterli semantik xususiyatlariga e'tibor beradilar, asarning tuzilishini tushunishga o'rganadilar. Estetik baholashdagi ushbu birinchi urinishlar kuchli aqliy faoliyatni talab qiladi va o'qituvchi tomonidan boshqarilib boradi.

Musiqa jismoniy rivojlanish vositasidir. Qo'shiq aytish ovoz apparatini rivojlantiradi, vokal zanjirlarini mustahkamlaydi, nutqni yaxshilaydi (nutq terapevtlari nutqni davolash

uchun ishlatadilar) va vokal-eshitish muvofiqlashtirishini rivojlantirishga hissa qo'shadilar. To'g'ri qo'shiq pozitsiyasi nafasni tartibga soladi va chuqurlashtiradi.

Musiqalar va harakatlarning o'zaro bog'liqligiga asoslangan ritmdagi mashg'ulotlar bolaning holatini, muvofiqlashuvini yaxshilaydi, yurish va yugurishning ravshanligini rivojlantiradi. Musiqiy asarning dinamikasi va sur'ati harakatlarida tezlikni, kuchlanish darajasini, amplituda va yo'nalishni mos ravishda o'zgartirishni talab qiladi. Hissiy sezgirlik va rivojlangan musiqiy quloq bolalarga qulay shakllarda yaxshi his-tuyg'ular va harakatlarga javob berishga imkon beradi, aqliy faoliyatni faollashtirishga yordam beradi va harakatlarini doimiy ravishda yaxshilaydi, maktabgacha yoshdagi bolani jismoniy rivojlantiradi.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida musiqa ta'limini musiqiy faoliyat turlari bilan birga olib borish ayniqsa maqsadga muvofiq kelgan bo'lardi. Musiqiy faoliyatning etakchi turlaridan biri tinglash idrokidir. Musiqani tinglash orqali bola o'z tasavvurlari olamida tinglayotgan asarining qiyofasini chizadi, ammo bola o'zi nimani istayotgan bo'lsa, tinglayotgan musiqasida shuni rasmini chizadi. Musiqiy faoliyatning keyingi turlari - bu bolalar ijodi va bolalarning musiqiy ijodidir. Bunda bolalar ijodi ularning rasqga tushganlarida, qo'shiq kuylaganlarida musiqiy cholg'ularni chalganlarida namoyon bo'lsa, bolalarning musiqiy ijodi ulardan ijodkorlikni, improviztsion ijodiy namunalarni va yaratuvchanlikni talab etadi.

MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA MUSIQA MASHG'ULOTLARINING PEDAGOGIK VA PSIXOLOGIK OMILLARI

Musiqaga yoshlikdan uyg'ongan qiziqish kishining keyingi musiqaviy rivojida kuchi ta'sir o'tkazadi, boshqa ko'nikma va didlarning shakllanishini ta'minlaydi, yaxshi musiqali didni tarbiyalaydi. Musiqa estetik va manaviy kayfiyatning ulkan manbayidir. Musiqaning bola hissiyoti va shakllanishiga, uning mazmunini tushunish va his etishga katta ta'sirini hisobga olganda haqqoniy va voqiylikni to'g'ri aks ettirgan musiqali asardan o'rinli foydalanish alohida o'rin tutadi. Musiqali obrazlar shakllanishining asosiy manbayi tabiat va kishi nutqiga mos kelishiga, atrof-olamdagi go'zallikni idrok etishiga bevosita bog'liqdir. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida musiqa mashg'ulotlarini tashkil etishning vazifalari quyidagilardan iborat:

❖ maktabgacha yoshdagi bolalarda musiqaga mehr-muhabbat va qiziqish uyg'otish, boshlang'ich musiqali didni tarbiyalash.

❖ maktabgacha yoshdagi bolalarda musiqani idrok etishga, uning tinglash qobiliyati, estetik didi, umumiy madaniyatni rivojlantirish.

❖ maktabgacha yoshdagi bolalarda musiqali qobiliyatni o'stirish, musiqali didni shakllantirish, badiiy ijodkorlik iqtidorini rivojlantirish.

❖ musiqa asarlarini idrok etishni tarbiyalash.

❖ musiqa tinglashga, kuylashga, musiqa asboblarini chalishga, musiqali ritmik harakatlarga o'rgatish metod va usullari.

❖ musiqaviy qobiliyat, musiqağa emotsional munosabat, musiqani tinglay bilish, ritmni his etish malakalarini shakllantirish.

❖ bolalarda musiqa hamda ashula aytish, ritmika, bolalar musiqa asboblarini chalish faoliyatlarida eng oddiy ijrochilik malakalarini shakllantirish.

❖ umumiy musiqa qobiliyati, individual qobiliyatlar, ashulachilik ovozi va harakatlarning ifodaliligini o‘stirish.

Musiqiy tarbiya vazifalari:

1. Musiqaga muhabbat va qiziqishni o‘stirish.
2. Bolalarning musiqiy tajribasini boyitish (musiqiy asarlar asosida).
3. Bolalarni oddiy musiqiy tushunchalar bilan tanishtirish, musiqa tinglash, kuylash, musiqiy ritmikasi borasida malakalarni rivojlantirish.
4. Bolalarda emotsional hisni shakllantirish. Ularda lad hissi, ritm tuyg‘usini o‘stirish.
5. Musiqiy didni o‘stirish (musiqiy taassurotlar asosida).
6. Bolalarda ijodkorlikni rivojlantirish (barcha faoliyatlar asosida).

Musiqiy asarlar bolalarning psixologik xususiyatlarini, ularning qiziqishlari va dunyoqarashlarini hisobga olgan holda tanlanishi kerak. Maktabgacha bo‘lgan davr psixologiyada ilk bolalik davri deb yuritiladi hamda bolalikning eng go‘zal va esda qoladigan damlarini o‘z ichiga oladi.

Musiqa tarbiyasi bolalar bog‘chasi va umumiy o‘rta ta‘lim maktablarida umumiy fanlar tarkibida o‘qitiladi. Hozirgi kun talabi maktabgacha ta‘lim muassasalari oldiga musiqiy-estetik tarbiya berish borasida aniq vazifalarni qo‘yadi: – bolalarni tabiat go‘zalliklarini, badiiy asarlarni idrok etish; – estetik did va hissiyotni shakllantirish; – hayotda go‘zallik tushunchasini to‘liqligicha anglashni o‘rgatish; – bolalarga badiiy ijodkorlikni shakllantirish; – bolalarda go‘zallikni o‘z hayotlariga, o‘z faoliyatlariga olib kirish. Uzluksiz ta‘lim tizimida maktabgacha ta‘lim muhim o‘rin egallaydi.

Hozirgi kunda maktabgacha ta‘lim muassasalarining ahamiyati uzluksiz ta‘limning oldingi bosqichi sifatida muhim rol o‘ynamoqda. Shuning uchun har bir fanning alohida o‘qitilish ahamiyati oshib bormoqda.

Maktabgacha ta‘lim muassasalaridagi har bir mashg‘ulotning asosiy vazifasi bolalarni fikrlash va o‘ylashga o‘rgatishdir. Musiqa san‘atining ahamiyati musiqa shunday san‘at turiki, u insonlarni kechinmalari, emotsional hissiyotlari orqali birlashtiradi. Ular orasidagi aloqa vositasiga aylanadi. Bir kompozitor tomonidan yaratilgan musiqa boshqa insonlar qalbida turli-tuman kechinmalar uyg‘otishining o‘zini bir mo‘jiza deb atash mumkin.

Musiqa tarbiyasi estetik tarbiyaning tarkibiy qismi hisoblanadi. Inson shaxsini shakllantiruvchi yetakchi omillardan biri – ta‘lim-tarbiyadir. Estetik tarbiya esa uning tarkibiy qismi sifatida go‘zallikning mohiyati, estetik va axloqiy hissiyotlarning birligi, san‘atning xalqchilligi to‘g‘risidagi ta‘limotga suyanib, bolalarning ob‘yektiv dunyo haqidagi bilimni kengaytiradi va chuqurlashtiradi, ijodiy qobiliyatini va iste‘dodini o‘stiradi hamda ularda yuksak ma‘naviy fazilatlarining tarkib topishiga yordam beradi. Odatda, estetik

tarbiyaning maqsadi bolalarda estetik his-tuyg'u va fikrlarni rivojlantirish, go'zallikni ko'ra bilish va ulardan zavqlana olishdan iborat, deb tushuniladi.

Aslida estetik tarbiyaning maqsad va vazifalari bu bilan chegaralanib qolmaydi. Bolalarni go'zallik va xunuklikni, yuksaklik va tubanlikni, shodlik, kulfatni anglash va ko'ra bilishga o'rgatadi. Estetik tarbiya umuminsoniy va milliy qadriyatlar qaror topishiga xizmat qiladi. Ayonki, tarbiya inson ongiga, histuyg'ulariga, tasavvuriga, e'tiqodiga, dunyoqarashiga, xatti-harakatlariga, xulqatvoriga ta'sir o'tkazadi.

Bolani musiqaviy asarlarni idrok etish tug'risidagi masalaga to'xtaymiz. Idrok san'ati o'zidan keyin psixologik faoliyatni namoyon qiladi, musiqa san'ati asarlarini tushunish masalasi o'zidan o'zi kelib chiqishi mumkin emas. Uni o'rgatish kerak. Musiqa asarlarini idrok etish hissiyotidan boshlanadi.

Musiqa asarlarini idrok etish emotsional jonkuyarlikni vujudga keltiradi. Bolaning bu holatida unga tanish mazmun va quvonch-idrok asosida emotsiyalarning paydo bo'lishidir. Bolalarda asarni tushunib qabul qilish qobiliyatini tarbiyalash zarur.

Shunday qilib musiqa idrokini tarbiyalash quyidagicha boradi:

1. Musiqa materialini ajratib olish.
2. Tarbiya va ta'lim metodlarini sistemalashtirish.
3. Ishning turli bosqichlaridan foydalanish.
4. Musiqa asarlarining turli-tuman namunalaridan foydalanish.
5. Musiqa asarining obrazlar soni va formasiga qarab asta-sekin murakkablashib borish.

Estetik va emotsional muhit musiqa olamida bolaga emotsional qulayliklar yaratib, undagi ijodga bo'lgan qiziqishni shakllantiradi. Biroq, musiqiy muhitning samaradorligi faqat tashqi sharoitlargagina bog'liq bo'libgina qolmay, balki bola musiqiy rivojlanishini tartibga soluvchi muloqot, musiqiy-nazariy hamda psixologik bilimlarga ham bog'liqdir.

MAKTABGACHA TA'LIM YOSHIDAGI BOLALARNING IDROK XUSUSIYATLARINI MUSIQA MASHG'ULOTI JARAYONIDA RIVOJLANTIRISH

Maktabgacha ta'lim tashkilotida o'tiladigan musiqa mashg'ulotlarini to'g'ri tashkil qilishda musiqa rahbari har bir bolaning yosh xususiyatlarni, psixologik rivojini inobatga olishi kerak. Bolaning musiqani idrok qilishi o'z taraqqiyotida qator bosqichlardan o'tadi. Musiqa va shodlik kichkintoy ongida uzviy bog'lanib ketadi. Kichik guruh bolalari uchun repertuar tanlashda ko'proq obrazli asarlarni tanlash, bolalarni bu asarlarni tinglaganda, kuylaganda obrazli tasavvur qilish orqali idrok qilishiga yordam beradi. Musiqa — inson hissiy kechinmalari, fikrlari, tasavvur doirasini musiqiy tovushlar majmui vositasida aks ettiruvchi sanat turi. Uning mazmuni o'zgaruvchan ruhiy holatlarni ifodalovchi muayyan musiqiybadiiy obrazlardan iborat. U inson yuragiga juda chuqur kirib borib, ana shu qalb tug'yonini yorqin ifodalash qudratiga ega.

Musiqaga yoshlikdan uyg'ongan qiziqish kishining keyingi musiqaviy rivojida kuchli ta'sir o'tkazadi, boshqa ko'nikima va didlarning shakllanishini ta'minlaydi, yaxshi musiqali didni tarbiyalaydi. Bundan tashqari, musiqa shaxsning irodaviy sifatlarini, uning tabiatini

ham yorqin aks ettiradi. Musiqaning ushbu ifodaviyasviriy imkoniyatlari Sharq mutafakkirlari — Farobiy, Ibn Sino, Jomiy, Navoiy, Bobur, Kavkabiylar va boshqalar tomonidan yuqori baholangan. Yunon faylasufi Platonning fikricha, davlatning kuch-qudrati unda qanday musiqa, qaysi ohang va qay ritmda yangrayotganligiga to'g'ridan-to'g'ri bog'liq. Davlat uchun insonni yuksaklikka ko'tarishda yordam beruvchi musiqa kerak deb hisoblagan. Estetik idrok-bu ikki asosiy komponentlar yig'indisidir: emotsionallik va tushunarlilik, lekin bunga yana hayol va harakat momenti-ritm ham qo'shiladi. Musiqa estetik va manaviy kayfiyatning ulkan manbaidir.

Maktabgacha yoshdagi bolalar musiqa tarbiyasi, uning taraqqiyoti timsolida yurtimizning porloq kelajagini ko'rishimiz mumkin bo'ladi. Musiqaning bola hissiyoti va shakllanishiga, uning mazmunini tushunish va his etishga katta ta'sirini hisobga olganda to'g'ri aks ettirilgan musiqali asarlardan o'rinli foydalanish alogida o'rin tutadi. Musiqali obrazlar shakllanishining asosiy manbai tabiat va kishi nutqiga mos kelishiga, atrof-olamdagi go'zallikni idrok etishiga bevosita bog'liqdir.

Musiqali idrok etishning vazifasi va mazmunini aniqlash muhimdir. Bular shaxsning har tomonlama rivoji, jumladan, estetik tarbiya vazifalari bilan bog'liq, umumiy maqsadlar bilan belgilanadi. Bunday vazifalar bolalarni musiqa sohasidagi faoliyatga jalb etish, badiiy musiqaga estetik idrok etishni va emotsional o'zlashtirishni rivojlantirish, unda muhabbatni tarbiyalash, musiqali qobiliyatni o'stirish, musiqali didni shakllantirish, bolalar badiiy ijodkorlik iqtidorini rivojlantirishdan iborat bo'lmog'i kerak.

Bolalarda musiqiy idrok rivojlanishining eng yorqin xususiyatlariga eshitish hissi, musiqiy quloq, har xil tabiat musiqalariga hissiy javob sifati va darajalarini ko'rsatish mumkin. Maktabgacha ta'lim tashkilotida o'tiladigan musiqa mashg'ulotlarini to'g'ri tashkil qilishda musiqa rahbari har bir bolaning yosh xususiyatlarni, psixologik rivojini inobatga olishi kerak. Bolaning musiqani idrok qilishi o'z taraqqiyotida qator bosqichlardan o'tadi. Musiqa va shodlik kichkintoy ongida uzviy bog'lanib ketadi.

Kichik guruh bolalari uchun repertuar tanlashda ko'proq obrazli asarlarni tanlash, bolalarni bu asarlarni tinglaganda, kuylaganda obrazli tasavvur qilish orqali idrok qilishiga yordam beradi. Hissiyot, eshitish, idrokning rivojlanishi asosida bolalarda musiqiy taassurotlar to'plana boshlaydi. Kundan-kunga atrof-muhitni idrok etish chegaralari kengayadi va musiqa kuyining ta'sirida bolalarning ma'lum hissiyot va obrazlari shakllana boshlaydi.

Bolalar tanlangan asarlarga obrazli harakat qilishlari, masalan: quyoncha bo'lib sakrash, ayiq singari yurishlari, bu asarlarni oson idrok etishiga yordam beradi, ular tanish musiqani biladilar, marsh, yugurish, alla musiqalarini ajratadilar, musiqaning sokin va quvnoq xarakterini ajratadilar, lekin uni yosh xususiyatlari kuchiga ko'ra so'z orqali ifodalay olmaydilar.

Bundan tashqari 3-4 yoshli bolalar bilan ishlashda ko'rsatmali-ko'rish usullaridan foydalanish: rangli rasmlar, o'yinchoqlar, turli qo'llanmalarga murojat qilish katta yordam beradi. 4-5 yoshda bolalar obrazlarni detallashtiradilar, musiqaning kontrast xarakterlarini

qisman ajratadilar, musiqa asarlarining ifodaliligi shakl va vositalarini tushunadilar. Musiqa rahbari mashg'ulot o'tish jarayonida faol faoliyatni vujudga keltirish uchun obrazli va she'riy so'z orqali ashula, o'yin, eshitish uchun asar mazmunini yoritadi, bolalarda paydo bo'ladigan hayolni qo'zg'aydi, obrazlarni chaqiradi, uni mazmun asosida fikrlash xarakatiga musiqa asarining mazmuniga jalb qiladi.

Musiqa rahbarining o'rganiladigan asarlar haqida bolalarga so'zlab berishi, bu asarlarni bolalar idrok qilishlarini osonlashtiradi, qolaversa bolalarning tasavvur doirasi kengayib boradi. Bu yoshdagi bolalar musiqa rahbarining savoli va talabiga so'z orqali javob qaytaradilar. Ular kattalarning yordamisiz kichik bir qo'shiqni mustaqil ravishda kuylashlari mumkin, bolalarda tanlangan asarlarga ma'lum darajada raqsga tushish va mustaqil ravishda o'ynashga imkon beradigan ko'plab harakatlarni bajarishlariga odatlantirish idrok xususiyatlarini yanada rivojlantirishga xizmat qiladi. 6-7 yoshli bolalar tinglagan asarlarini idrok qilishlarida quyidagi terminlar orqali: kirish, band, naqorat, temp, dinamik belgilar, asarni tanish, farqlash, qaramaqarshi va o'xshash qismlarini qiyoslashga, tovush, ritm va boshqalarni, umumlashtirish mumkin.

Ular musiqa asarining ifodaliligi xarakter va vositalarini tushunadilar va o'yin obrazlariga etibor beradilar, shuning uchun musiqa rahbari kattaroq hajmdagi asarlarni tanlashi maqsadga muvoriqdir. Bu yoshdagi bolalarga turli-tumanjanrdagi asarlarni tinglatish, qo'shiqlarni o'rgatish bolalarning fikriy qobiliyatlarini rivojlanishiga xizmat qiladi. Musiqa haqidagi olingan bilim va taassurotlarga asoslanib, bolalar nafaqat savolga javob bera olishlari, balki musiqa asarini mustaqil ravishda tavsiflash, uning ifoda vositalarini tushunish va musiqa tomonidan yetkaziladigan turli xil kayfiyatlarni his qilishlari mumkin. Shunday qilib musiqa idrokini tarbiyalash quyidagicha boradi:

1. Musiqa materialini ajratib olish
2. Tarbiya va ta'lim metodlarini tizimlashtirish.
3. Ishning turli bosqichlaridan foydalanish
4. Musiqa asarlarining turli-tuman mavzularidan foydalanish.
5. Musiqa asarlarining obrazlar soni va shakliga qarab asta-sekin murakkablashtirib borish.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida musiqa rahbari bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda musiqa mashg'ulotlari faoliyat turlarini olib borishi, asarlarni o'rgatishda, tinglatishda ijodiy yondashishi bolalarda musiqiy idrok xususiyatlarining rivojlanishiga katta yordam beradi.

MUSIQA MASHG'ULOTNING BORISHI

Bolalar: — Assalomu alaykum! Musiqa rahbari: — Vaalaykum assalom! Hozir musiqaga mos yuramiz va yuguramiz («Marsh» kuyiga yurib, «Yugurish» kuyiga mos ravishda oyoq uchida yengil yuguradilar). Endi yonlama galopni (og'izda kuylab, ko'rsatadi). Musiqa jo'rligida harakatni bajaradilar. Arqonni o'zingizga tortasiz (harakat ko'rsatib beriladi), marsh ostida joyingizga kelib o'tirasiz. Bolalar harakatni bajaradilar. Bolalar, hozir

bir kuyini ijro etaman, kayfiyatini aniqlang. («Masxarabozlar» kuyi ijro etiladi). Bolalar: — Bu kuy quvnoq, sho‘x ekan. Musiqa rahbari: — To‘g‘ri, quvnoq kayfiyat, sho‘x ohangga ega. Bu kuyga qanday harakat qilsa bo‘ladi? Bolalar: — Bu kuyga o‘ynasa, sakrasa boladi. Musiqa rahbari: — To‘g‘ri, shuning uchun ham bu kuyning nomi «Masxarabozlar». Masxarabozlar kimlar, ulami qayerda ko‘rgansiz? Bolalar: — Masxarabozlarni sirkda, xalq sayillarida ko‘rganmiz. Ular odamlarni kuldiradilar. Musiqa rahbari: — To‘g‘ri, mana ular (rasm yoki o‘yinchoqlari ko‘rsatiladi). Bolalar, kuyini yana bir marotaba tinglang. (Ijro). Endi yana qo‘shiq kuylab beraman. Uning nima haqida ekanligini aytib berasiz. (Ijro). Bolalar: — G‘ozlar va bolalar haqida. Musiqa rahbari: — To‘g‘ri. Bolalar, kuyning yo‘nalishiga qarab qo‘llaringiz bilan harakatni ko‘rsatasiz («g‘oq-g‘oq» so‘zlariga qo‘l bilan ko‘rsatib, so‘f ovozda aniq kuylab beradilar). Musiqa rahbari: — Hozir qo‘shig‘imizni eshitasiz. «Bolalar va g‘ozlar» (Bolalar qo‘shiqning kirish qismidan nomini topib aytadilar). Endi shu qo‘shiq kuyiga ovoz sozlaymiz. Musiqa rahbari: — Endi sizlarga 2- qo‘shiqni ijro etib beraman. Uning nomi «Aziz bo‘ston — O‘zbekiston*». Bu qo‘shiqning musiqasini kompozitor Dilorom Omonullayeva, she‘rini esa shoir Mirpo‘lat Mirzo yozgan. O‘zbekiston nima uchun bo‘stonga qiyoslanadi? Bolalar: — Chunki O‘zbekistonda bog‘lar, dalalar ko‘p. Musiqa rahbari: — O‘zbekiston kimning Vatani? Buyuk bobolarimiz kimlar? Bolalar: — O‘zbekiston — bizning Vatanimiz, Ibn Sino, Imom al-Buxoriy, Amir Temur, Navoiy, Ulug‘bek, Boburlar bizlarninig bobolarimizdir. Musiqa rahbari: — Endi shu qo‘shiqni dildan kuylashni o‘rganamiz. (Ijro). Mana, yangi qo‘shiqni ham ijro etdik. Bu qo‘shiq sizlarga yoqdimi? 80 Musiqa rahbari qo‘shiq so‘zlarini ohang ritmida o‘rgatadi, o‘ng qo‘lda kuyini chalib, chap qo‘lda dirijorlik qiladi. Bolalar qo‘shiqni naqarotidan boshlab kuylaydilar. Musiqa rahbari: — Bolalar, o‘rningizdan marsh ostida turib, juftingiz bilan yonmayon turasiz. Raqsimizni boshlaymiz. Bugun yangi harakatni bajaramiz. Uning nomi «Arqonni tort» («Andijon polkasi») kuyi (qizlar qo‘llarini yonga, o‘ngga, chapga qarab silkitadilar). Musiqa rahbari: — Doira shaklini saqlagan holda «Kim chaqqon?» o‘yinini o‘ynaymiz («Yugurish». S.Abramova musiqasi). O‘yin sharti: Bolalar doira hosil qilib chapak chalib turadilar. Bitta bola doira ichida (qo‘lida bubencha yoki dastro‘mol) musiqaga mos harakat bajaradi (marsh, raqs, yugurish). Musiqa to‘xtashi bilan bola ham to‘xtaydi. Doiradagi 2 ta bola doira tashqarisiga chiqib, qarama-qarshi tomonga yugurishi va o‘z joyiga birinchi bo‘lib yetib kelishi kerak. Musiqaga mos ritmni his etib harakatlanish talab etiladi

XULOSA

Yangi O'zbekiston kelajagini yoshlarsiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Mamlakatimiz yoshlarga oid, ularning kuchki, bilimli, salohiyatli bo'lishi, bajarilishi lozim bo'lgan vazifalarni belgilab olar ekan, ularning ma'naviy va madaniy jihatdan komillikka erishishidagi muhim jihatlarga alohida qaratgan. Musiqa komil inson tarbiyasida uni ezgulikka yetaklovchi, ma'naviy dunyosini boyituvchi, axloqiy tarbiyalovchi, estetik didini oshiruvchi muhim omillardandir. Shu tufayli ham bola kamol topishida, uning tarbiya, ta'lim olish jarayonlarining har qanday bosqichi va ko'rinishlarida musiqiy tarbiyaning o'rni beqiyos.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev: "...madaniyatimizni tiklab bormasak, ertaga ma'naviy ozuqa bo'lmagan elda, xalqda, yoshda yutuq bo'lmaydi"¹, - deb ta'kidlar ekan, bu sohada bir qator farmon, qarorlarning qabul qilinishidan musiqaning yoshlar tarbiyasida naqadar muhim o'rin tutishini anglash mumkin. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 26.05.2020-yildagi PF-6000-sonli "Madaniyat va san'at sohasining jamiyat hayotidagi o'rni va ta'sirini yanada oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni, 02.02.2022-yildagi PQ-112-sonli "Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo'shimcha chora – tadbirlar to'g'risida" gi qarori shular jumlasidandir. Musiqa – estetik tarbiya, demokratik jamiyat kishisini tarbiyalash yo'lida olib borilayotgan ishning tarkibiy qismiga aylanishi lozim.

Maktabgacha ta'lim va tarbiya bolalarni o'qitish va tarbiyalashga, ularni intellektual, ma'naviy- axloqiy, etik, estetik va jismoniy jihatdan rivojlantirishga, shuningdek, bolalarni umumiy o'rta ta'limga tayyorlashga qaratilgan ta'lim turidir. Maktabgacha ta'lim va tarbiya olti yoshdan yetti yoshgacha bo'lgan bolalarni boshlang'ich ta'limga bir yillik majburiy tayyorlashni ham nazarda tutadi."

Musiqaga kichik yoshdan uyg'ongan qiziqish, bolaning kelajakda ham musiqa orqali shakllanishi zarur bo'ladigan ijobiy fazilat va jihatlarini belgilaydi. Maktabgacha ta'lim va tarbiyada musiqa orqali avvalo, bola axloqiy jihatdan tarbiyalanib boradi. Uning estetik didi, badiiy ijodkorligi, tasavvur dunyosi aynan musiqa tarbiyasi orqali rivojlanadi. Tarbiya xususida mashhur o'zbek pedagogi abdulla avloniy: "tarbiya – biz uchun yo hayot yo mamot, yo najot yo halokat, yo saodat yo falokat masalasidir" ("al-hosil" kitobida),- der ekan, shaxs tarbiyasi xususiy emas, balki ijtimoiy, milliy masala ekanligini anglash mumkin. Zero, har bir davlatning taraqqiy etishi, davrlarning qudratli bo'lishi, avlodlar tarbiyasiga bog'liqdir. Shu jihatdan bugungi kunda yoshlar, bolalar tarbiyasida ma'naviy-axloqiy jihatlarga e'tibor qaratilmoqda.

Bolalarga musiqiy-estetik tarbiya berishda bir qancha vazifalar mavjud bo'lib:

- bolalarni tabiat go'zalliklarini, badiiy asarlarni idrok etish; -Estetik did va hissiyotni shakllantirish;

- Hayotda go'zallik tushunchasini to'liqligicha anglashni o'rgatish; -Bolalarga badiiy ijodkorlikni shakllantirish;

- Bolalarda go'zallikni o'z hayotlariga, o'z faoliyatlariga olib kirishni o'rgatish va hokazo.”

Bundan kelib chiqib, maktabgacha ta'limda musiqaga oid bir nechta vazifa belgilab olingan.

1. Bolaning musiqiy qobiliyatini rivojlantirish.

2. Bolalarni ashula aytish va musiqaviy-ritmik malakalarga o'rgantish. Ularda musiqani qabul qilish, his etish va tushunish qobiliyatlarini tarbiyalash.

3. bolada badiiy va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish”

Maktabgacha ta'limda musiqa mashg'ulotlarini olib borishda musiqa tinglash orqali bolada musiqaning mazmunini tushinishga o'rgatish mumkin. Musiqiy-ritmik harakatlarni bajarish oddiy qo'l, oyoq harakatlaridan boshlab o'rgatiladi. Bu orqali ilk musiqiy ritmik ko'nikmalarni hosil qilishga erishish mumkin. Kuylash asosan, jamoaviy tarzda olib borilib, kuylash jarayonida to'g'ri nafas olish, musiqiy cholg'uga jo'r bo'lish kompetensiyalarini bolalarda rivojlantiradi.

Bog'cha yoshidagi bolalar kuylash bilan birgalikda qo'shiq mazmunini yanada yaxshiroq tushinishlari uchun so'zlarga mos harakatlar bajarishi maqsadga muvofiq. Maktabgacha ta'lim va tarbiyada musiqa mashg'ulotlari jarayonida bolalarni musiqiy cholg'ular bilan tanishtirib borish ham yo'lga qo'yilishi zarur. Bola kichik yoshidanoq butun umri davomida kerakli bo'ladigan bilim, ko'nikmalarga ega bo'lib borar ekan, maktabgacha ta'lim va tarbiyada musiqa madaniyati bola ma'naviyati, tasavvur dunyosining shakllanishida yetakchi o'rin egallaydi. Ta'lim tizimining bu bo'g'inida musiqa tarbiyasining qay tarzda yo'lga qo'yilganligi esa, ertangi avlod axloqiy tarbiyasi, estetikasi, ma'naviyat-u madaniyatini belgilab beradigan omillardan bo'lib qolaveradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining —Yoshlarni ma'naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta'lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish chora-tadbirlari to'g'risida 2018-yil 14-avgustdagi PQ-3907-son qarori.

2. Bayyard R.T., Bayyard D. Vash bespokoyniy podrostok. M.: —Prosvetshenie||, 1991

3. Zaxarov A.I. Kak predupredit otkloneniya v povedenii rebyonka.: 1986

4. Levi V.L., Nestandartniy rebyonok M., —Levisentr, 1996

5. Lyutova E.K., Monina G.B. Shpargalka dlya vroslix. Psixokorreksionnaya rabota s giperaktivnimi, agressivnimi, trevojnimi i autichnimi detmi. M.: —Genezis||, 2000

6. Erikson E. Identichnost: Yunost i krizis. M.: Progress, 1996

7. Eydemiller E.G. Yustisiskis V. Psixologiya i psixoterapiya Semi. Sankt-Peterburg.: —Piter||, 2000.

8. Umumiy o'rta ta'lim maktablarida milliy g'oya targ'ibot va ma'naviy ma'rifiy ishlar samaradorligini oshirishda zamonaviy usul va vositalardan foydalanishni takomillashtirishni

dolzarb masalalari – Respublika ilmiy amaliy konferentsiyasi TVPKQTMOI - 2014 yil, 6
iyun1. Sharipova G. Musiqa o'qitish metodikasi. Ma'ruzalar. T., TDPU, 2006.

9. Akbarov I. Musiqa lug'ati. T.O`qituvchi 1997 y.

10. Hasanboev J.Yu. Pedagogika nazariyasi. Ma'ruza matni. T. 2002 y.

11. Sharipova G.. Musiqa va uni o'qitish metodikasi (metodik qo'llanma). Toshkent -
2006.

12. Akbarov I. Musiqa lug'ati. Toshkent – 1997.

13. Ismailov, T. K. (2021). THE IMPORTANCE OF RUSSIAN CLASSICAL COMPOSERS IN
CLASSES OF MUSIC CULTURE. Экономика и социум, (1-1), 93-95.

14. Kh, I. T. (2021). Musical currents and the formation of Russian classical music.
Вестник магистратуры, (5-1 (116)), 7-8.

15. Ismailov, T. X. O. G. L. (2021). Musiqa madaniyati darslarida rus kompozitorlari
ijodi orqali o'quvchilarning estetik didini rivojlantirish. Science and Education, 2(4), 336-
340.

ИНВЕСТИЦИОН ЛОЙИХАЛАРГА АҲОЛИ МАБЛАҒЛАРИНИ ФАОЛ ЖАЛБ ҚИЛИШ

Гайбуллаев Рахим Муродович

*Тошкент давлат иқтисодиёт университети Самарқанд филиали профессори,
и.ф.д.*

Халилов Элбек Насриддинович

*“Асака банк” АЖ Самарқанд филиали
ходими*

Аннотация: *Мақолада республика иқтисодиётига инвестиция фаолиятини молиялаштириш манбаларидан бири сифатида хусусий инвестициялашнинг таркибий қисми бўлган аҳоли маблағларини фаол жалб этиш ва уни ривожлантириш йулларининг ўзига хос хусусиятлари буйича тадқиқотлар олиб бориш ҳамда мавжуд муаммолар ва уларнинг ечимига эришиш мақсадидаги илмий ва амалий таклифлар ва хулосалар ишлаб чиқиш кўзда тутилган.*

Калит сўзлар: *хусусий инвестиция; аҳоли маблағлари; инвестиция фаолияти; молиялаштириш, инвестиция лойиҳалари, молиялаштириш манбалари.*

КИРИШ

Миллий иқтисодиёт трансформациясининг ҳозирги шароитида иқтисодиётнинг инновацион ривожланиб боришининг етакчи омили сифатида фаол инвестицион фаолиятни амалга ошириш давр талабига айланиб бормоқда. Инвестиция ресурсларининг етарли эмаслиги, ноқулай инвестиция шароитлари, давлатнинг фаол инвестицион сиёсат борасидаги суст механизми мамлакатда хўжалик юритиш субъектларининг инвестицион фаолиятларини юритишларида бевосита ўз таъсирини ўтказмоқда.

Бундай муҳит албатта, тадбиркорлик тузилмаларининг инвестицион фаоллигига ҳам ўз таъсирини кўрсатади. Чунки, бозор иқтисодиёти шароитида бу тузилмаларнинг тараққий этиб бориши учун маҳсулотлар ишлаб чиқаришни яхшилаш, унинг таннархини камайтириш, рақобатдош янги маҳсулот ишлаб чиқаришни ўзлаштиришда инвестицияни жалб қилмасдан мумкин бўлмайди. Инвестиция жараёнини амалга ошириш учун молия ресурсларини жалб қилиш ҳам катта имкониятлар яратади. Молиявий маблағлар билан таъминлашнинг зарурий шarti сифатида унинг манбаларини мавжуд бўлиши ҳам тақоза этилади.

Инвестициялашнинг бундай манбаларидан бири хусусий инвестициялар бўлиб, уни ривожлантиришнинг афзаллиги шундаки, у асосан самарали инвестицион лойиҳалар учун мўлжалланади. Мазкур молиявий манбанинг энг муҳим таркибий қисмларидан бири бу аҳоли маблағидан ишлаб чиқаришда сармоя сифатида фойдаланиш юқори иқтисодий ўсишни таъминлаши мумкинлигини инвестициялашнинг амалий жараёнлари ҳам кўрсатиб турибди.